

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLÂHIYAT FAKÜLTESİ
Yayın No. : 55

TÜRKİYE DİYANET
VAKFI

GÜNÜMÜZ DİN BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI VE PROBLEMLERİ
SEMPOZYUMU
(27 - 30 Haziran 1989)

SAMSUN — 1989

GÜNÜMÜZ İHTİYAÇ VE İMKÂNLARI DOĞRULTUSUNDA HADİS ARAŞTIRMALARI

Doç. Dr. Selahaddin POLAT
Erciyes Üniv. İlahiyat Fakültesi

Araştırmalarımızda toplumumuzun, islâm âleminin, dünyanın sosyal, siyasî, fikrî, iktisadî, ruhî yapısını gözönüne alıyor muyuz? Yaşanan süratli değişimleri ve gelişmeleri takip edip araştırmalarımızı çağdaş ihtiyaçları karşılayacak şekilde yürütebiliyor muyuz? Yoksa masa başının teorik havasına mahkûm mu oluyoruz? Öte yandan günümüzdeki çağdaş gelişmelerin bize bahsettiği imkânlardan ne ölçüde yararlanabiliyoruz? Bu soruların cevapları hususunda kendi aramızda ciddi durum muhasebesi yapmanın zarurî olduğu kanaatindeyiz.

Biz bu tebliğimizde ihtiyaç ve imkânlar açısından hadis araştırmalarının birkaç önemli problemine göz atmaya ve bazı teklifler getirmeye çalışacağız. Bu arada hemen şunu belirtelim ki meseleyi hadis araştırmaları yönünden ele alırken, islâmî araştırmaların bütünlüğü gereği makro planda bazı genel meselelere de temas edeceğiz.

1 — EHLİYETLİ ARAŞTIRMACI YETİŞTİRİLMESİ

Araştırmaların ciddiyeti birinci planda yetenekli ve iyi yetişmiş elemanların mevcudiyetine bağlıdır. Bu mesele halledilmeden ilim mesleğinin diğer problemlerinin halliyle uğraşmak faydasız olacaktır. İlim adamı yetiştirmek için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmamalıdır. Bu konuda yapılması gerekenlerden ilk akla gelenleri şöylece sıralayabiliriz :

a) Lisans eğitimi ile ilgili tedbirler : Lisans eğitiminin, ilmî formasyonun temeli mahiyetinde olması hasebiyle bu seviyede alınacak tedbirler son derece önemlidir. Lisans düzeyinde öğrenciye genel bilgiler vermek esastır. Fakat bu dizi, öğrencinin mümkün oldukça çok malûmat yığını hafızasına kaydetmesi esasına dayanan ezberci bir

eğitim sistemine götürmemelidir. Yüklü müfredatlar eğitimin kaliteli olduğu anlamına gelmez. Öğrenci de araştırıcı ve tenkidi zihniyetin geliştirilmesi esas alınmalı, onun aradığı malmata en isabetli ve kolay bir şekilde ulaşıp ilmi malzemeyi tahlil ve tenkid edebilmesinin usul ve mentalitesi kazandırılmalıdır. Meseleye bu açıdan bakınca Fakültelerimizin müfredat programlarındaki ders saatinin ve ders çeşidinin azaltılması gerektiği kanaatindeyiz. Böylece öğrenciye bizzat araştırmalar yaptırarak fiili ve uygulamalı eğitim vermek mümkün olabilecektir. Akşi halde günde ortalama yedi saat çok çeşitli dersleri dinlemek zorunda olan bir öğrenciyi araştırmaya yönelmek mümkün değildir. Zaten ğrencinin dersleri bitince kütüphaneler de kapatılmaktadır. Bırakın devlet kütüphanelerini, birçok niversite kütüphanesinde dahi resmî mesai saati sistemi uygulanmaktadır. Halbuki niversite demek bir bakıma kitap demektir. Sadece bu örnek bile ilim dünyamızın ağı nereden takip ettiğinin en tipik göstergelerinden birisidir. Hem ders yükünün hafifletilmesi hem de öğrencinin ilgi duymadığı derslere zorla katılmasını önlemek için, ya seçmeli ders sayısının ve alternatifinin artırıldığı seçmeli ders sistemine geçilmeli veya ğretim elemanları için geçerli olan bölüm esas öğrenciler için de uygulanmalıdır.

b) İmtihanlar sadece malûmat yığının ölçen ve bunu yazılı evraklarla belgeleyen kıstaslar olmaktan çıkarılmalı, not sisteminde araştırma ödevleri ve seminerlere ağırlık verilmelidir. Hatta niversite mevzuatında uygulamalı ders olarak nitelendirilen dersleri bizim sahamızda, öğrenciyi bizzat kütüphaneye sokup fiilen araştırmalar yaptırılan dersler şeklinde düzenleyebiliriz. Bazı eğitim kurumlarında uygulanan ve «Open book» diye isimlendirilen imtihan sisteminden yararlanılabilir. Bu imtihan sisteminde öğrenciler kütüphaneye sokulur, herbirine o esnada belli bir araştırma konusu verilip tayin edilmiş bir süre içerisinde o konuda bir araştırma yapması istenir ve bu çalışmasına not verilir. Ayrıca her öğrencinin her yıl bir araştırma semineri ve fakültenin son yıllarında bir mezuniyet tezi hazırlanması sağlanabilir. Seminer ve mezuniyet tezlerinin ğretim elemanlarınca düzenli şekilde izlenilmesi ve gereken ciddiyette yapılabilmesi için müfredat programlarına belli sayıda araştırma dersleri konulabilir. Bu suretle hocanın ğrenci için ayıracağı zaman ders yükünden sayılacağı için ilave bir külfet getirmeyecektir. Özellikle mezuniyet tezlerinin bazı fakültelerde kaldırılmış olması bizce çok yanlış bir karardır. Ciddi bir şekilde yaptırıldığında bu tezler öğrenciye çok şeyler kazandırmaktadır. Öğrenci, araştırma formasyonu kazanmak istiyorsa yüksek lisans yapsın gibi bir zihniyeti kabul etmek mümkün değildir. Çünkü her arzu edenin yüksek lisans yapmaya imkânı olmadığı gibi lisans mezunlarının da araştırma-

cılık formasyonu kazanmaları gereklidir. İster Diyanet Teşkilâtında ister Millî Eğitim Teşkilâtında görev yapsınlar mezunlarımızın dinimizi gerçek hüviyetiyle öğrenip öğretebilmeleri buna bağlıdır.

c) Öğretim elemanları sadece eğitici olarak mütalâa edilmemeli, katı ders yükü kurallarına mahkûm duruma getirilmemelidir. Fakültelerimizin sadece eğitim kurumları olmayıp aynı zamanda araştırma yükümlülüğü ile de sorumlu oldukları gerçeğinden hareketle, ciddî araştırma projelerine teşebbüs edenler isterlerse belli ölçülerde ders yükünden muaf tutulabilmelidirler. Hatta bu tür projeler maddî ve akademik avantajlarla özendirilmeli ve ödüllendirilmelidir. Aksi halde öğretim elemanı ders yükü dışında yaptığı çalışmalarda kendi akademik ilerlemesine kâfi gelecek kadarıyla yetinebilecektir. İdarecilik görevi üstlenen öğretim elemanlarına getirilen ders yükü muafiyetleri yoğun ve uzun vadeli araştırma projeleri ile uğraşanlara da tanınmalıdır. Veya öğretim elemanı belli bir süre sadece araştırma yapmakla görevlendirilebilmelidir.

Öte yandan araştırma görevlileri sadece yüksek lisans ve doktora yapan elemanlar gibi mütalâa edilmemeli, tezleri dışında özellikle ekip halinde araştırmalarda görev almaları sağlanmalıdır.

d) Üniversitelerarası geçici görevlendirmeler sadece öğretim elemanı ihtiyacı olan üniversite birimlerine yardım şekliyle sınırlı kalmamalı, eleman ve araştırma imkânları yönünden daha zengin olan üniversitelerin imkânlarından yararlanmak şeklinde de uygulanmalıdır. Meselâ Anadolu üniversitelerinden bir eleman, istediği takdirde İstanbul ve Ankara gibi şehirlerdeki üniversitelerde belli sürelerde görevlendirilebilmelidir. Halen bazı tıp fakültelerinde başvuru bu uygulamaya ilâhiyat fakülteleri arasında da işlerlik kazandırmaya çalışılmasının yararlı olacağı kanaatındayız.

Ayrıca İlâhiyat Fakülteleri arası koordinasyonla, yurt dışındaki ilâhiyat fakülteleri ve şarkiyat bölümleri arasında karşılıklı öğretim elemanı ve araştırmacı mübadelesi ve görevlendirmesi imkânları araştırılmalı, bu konuda resmî anlaşmalar yapılmalı, karşılıklı kardeş fakülte ilanı gibi usûllerden faydalanılmalıdır.

Uluslararası münasebetlerin son derece arttığı ve dünyanın küçüldüğü çağımızda, ilâhiyat fakültelerindeki pek çok öğretim elemanı ömründe bir defa bile olsa yurt dışına çıkma imkânı bulamamış durumdadır. Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde yaptığımız bir istatistik durumu ortaya koyması açısından çok ilginçtir. Yabancı dil hocaları ve araştırma görevlileri dahil Fakültenin toplam 46 öğretim elemanından

ancak 14'ü kısa veya uzun süreli yurt dışına çıkabilmiştir. Bunlardan üçü 15 gün veya bir ay gibi kısa sürelidir. Bu durumda kısa sürelileri hariç tutarsak yurt dışına çıkanların oranı % 22 dir. Yani kabaca her beş kişiden biri bu imkândan yararlanabilmiştir. Bunlardan 7'si Avrupa ülkelerine, 7'si Arap ülkelerine gitmiştir. Yine bunlardan 4'ü doktorasını yurt dışında yaptıktan sonra Türkiye'de herhangi bir üniversiteye intisab etmiştir.

Üniversite mensuplarından uluslararası nitelikte yayınlar beklemek son derece güzel bir şeydir. Fakat ülkesinin dışına adımını atamamış bir ilim adamı, önüne her türlü imkân verilen ve istediği an istediği ülkeye gidebilen diğer ülkelerdeki meslekdaşlarıyla nasıl rekabet edecektir. Uluslararası yayın organları ilmî kalite yanında şahsî münasebetlere göre yazı yayınlamaktadırlar. Bu konudaki objektifliğin ölçüsü herkesçe malûmdur. Özellikle ilahiyat sahasında yayın yapan meşhur dergilerde yazı yayınlatabilmek için, batı kökenli oryantalizmin ilkelere ters düşmemek gerekmektedir. Dış dünyadaki ilim âlemine sesimizi duyurabilmek için Türkiye'de sadece yabancı dilde yayın yapan uluslararası bir ilâhiyat dergisi neşretmek için Fakültelerimiz arasında işbirliğine gidilmesinin faydalı olacağı kanaatındayız.

2 — KLASİK KAYNAKLARIN NEŞRİ VE SİSTEMATİZE EDİLMESİ

Ciddî araştırmalar yapılabilmesi için sadece kâbiliyetli ve mâhir eleman yeterli değildir. «Âlet işler el övünür» atasözünün ifade ettiği gibi, her türlü çağdaş imkânın en rasyonel biçimde araştırmacıların emrine âmâde kılınması zarureti vardır. Aksi halde çağın ilmî seviyesine ayak uydurmak hayâl olur. Bu cümleden olarak :

a) Klâsik Kaynakların Neşri :

Hâlâ neşredilmemiş ve gayri ilmî olarak neşredilmiş pek çok kaynak mevcuttur. Bunlar gün yüzüne çıkmadan yapılacak araştırmalar yetersiz kalmaya makhûmdur. Mahiyeti gereği hadis araştırmaları geçmiş ve geçmiş literatüre bağlıdır. Şu anda hadis kaynaklarının neşri ile daha ziyade Arap dünyası ve Pakistan meşgûl olmaktadır. Batılı müstetrikler kaynakların neşri faaliyetinden vazgeçmiş görünmektedirler. Türkiye bu faaliyete hemen hemen katkıda bulunamamaktadır. Bazı Türk ilim adamları tenkidli neşir çalışması yapsalar da bunları Türkiye'de neşretme imkânına sahip değillerdir. Yurt dışında neşredebilmeleri

için ise birçok engeli aşmak mecburiyetindedirler. Türkiye'nin islâmi kaynakların neşrinde kendine düşen yeri alabilmesi için bazı şeyler yapılabilir :

Türkiye pazarı tek başına Arapça neşriyatı tüketebilecek seviyede olmadığından özel yayınevleri bu sahaya ilgi duymamaktadırlar. Ancak ihracat imkânı özel sektörün bu sahaya girmesini sağlayabilir. Fakülte-lerimizin imkânlarıyla da Arapça neşriyat yapmak mümkün değildir. Çünkü neşriyata ayrılan kaynaklar zaten son derece sınırlıdır. Bu durumda Türkiye Diyanet Vakfı gibi bürokratik formaliteler açısından nisbeten esnek, güçlü kuruluşların Arapça neşriyat yapmak ve ihracatı konusuna sahip çıkması, hem ilim dünyasına daha iyi sesimizi duyuracak, hem de ülke ekonomisine çok önemli katkılar sağlayacaktır.

Türk ilâhiyatçılarının tenkidli neşir faaliyetine katılmalarında terrettüd göstermelerinin sebeplerinden birisi de, neşre hazırlamayı düşündüğü eserin başka biri tarafından birbirinden habersiz olarak neşre hazırlanması ihtimalidir. Çünkü nüshaların tesbiti, temini, tahkik ve tahrici gibi birçok yorucu mesainin israf olması sözkonusudur. Yapılan ve yapılmakta olan dış dünyadaki neşriyatı takip edecek bir bilgi işlem merkezine âcil ihtiyaç vardır. Y.Ö.K. dökümantasyon merkezi, bildiğimiz kadarıyla sadece ismi bilinen neşriyatın temini açısından faydalı olmaktadır. Çünkü diğer müsbet ilim dallarında olduğu gibi ilâhiyat sahasındaki uluslararası neşriyatı günü gününe takip edip yayınlayan geleneği henüz yerleşmemiştir. Dökümantasyon merkezinin bizim sahamızda tarama hizmeti vermesi mümkün olamamaktadır. Bu itibarla Y.Ö.K. nezdinde bir Arapça neşriyat tarama merkezi kurulabileceği gibi güçlü hayır kurumlarına bağlı olarak veya özel şirket statüsünde hizmet veren Uluslararası yayın ve yayın takibi merkezi kurulabilir. Gerekirse bu bilgi işlem merkezinin vereceği hizmetlerin ücrete tâbi olması düşünülebilir. Gelişmiş ülkelerde bu tür hizmet veren kuruluşların son derece yaygın olduğu ve bu hizmetlerin ekonomik bir sektör haline geldiği bilinmektedir. Bu yüzden çağımıza enformasyon ve bilgi işlem çağı denilmekte, artık ülkeler, bu sahada birbirleriyle yarışmaktadırlar. Bu sahada ülkemizin durumu hiç de iç açıcı değildir. Bu durumda uluslararası nitelikte yayın yapmanın ne derece mümkün olabileceğini takdir etmek hiç de zor değildir.

b) Hadislerin ve Ricâlin Çağdaş Bilgi İşlem İmkânlarıyla Sistemimize Edilmesi :

Hadis literatürünün devâsâ hacmi, dağınıklığı ve oldukça fazla tekrürler ihtiva etmesi, hadislerin mevsukiyeti konusundaki tartışmaların fazlalığı, çağdaş bilgi işlem imkânlarının, özellikle de bilgisayarın

bir an önce bu sahada kullanılmasını hemen hemen zaruri hale getirmektedir. Değil bir hadis mütehasısının, bir fakülte kütüphanesinin bile hadis literatürünü temini bugün için başlıbaşına bir problemdir. Kaldı ki temin edilse bile bunların kullanımı büyük boyutlarda zaman ve mesai gerektirmektedir. İcabında bir hadisin kaynağını ve mevsukiyetini tesbit temek bir araştırmacının günlerini alabilmektedir. Yeni araştırmacılara klasik hadis literatürünü ve özelliklerini tanıtmak da ayrı bir meseledir. Her türlü araştırmacının kolaylıkla kullanabileceği hadis ve ricâl indexleri ve ansiklopedileri hazırlamak ve bunları bilgisayar disketlerine yükleyerek ilim erbabının istifadesine arz etmek hadis mütehasısalarının sırtındaki çağdaş bir vebaldir. Geçmişteki pek çok islâm âliminin hayalini süsleyen bir rüya olan, fakat o günün imkânlarıyla gerçekleştirme imkânı bulamadıkları hadislerin ve ricâlin cem'i bugün artık sadece bir organizasyon meselesidir.

Hadis malzemesinin bilgisayara yüklenebilmesi için ciddi uzmanlık önçalışmaları yapılması gerekmektedir. Yoksa mesele sadece hadislerin makinanın hafızasına kaydedilmesinden ibaret değildir. Bahsedilen ön çalışmalar meyânında şunlar vardır :

Ricâl hakkındaki bütün kaynaklardaki malûmat bir ricâl ansiklopedisinde derlenmeli, muhaddislerin tenkidlerindeki ihtilâflar kaydedilmeli, daha sonra bunların değerlendirmeleri ve tercihler yapılmalıdır. Daha sonra bir hadisin bütün varyantlarını ve bütün kaynaklarını gösteren ve âlimlerin o hadisler üzerindeki görüşlerini ihtiva eden hadis metinleri ansiklopedileri hazırlanmalıdır. Yine her hadis hakkında nihai değerlendirmeler ve gerekçeli tercihlere yer verilmelidir. Bu serler hazırlandıktan sonra ele geçirilen yeni malzemeler zeyiller halinde ilave edilebilir.

Bu ön çalışmalar yapılmadan hadislerin ve ricâlin doğrudan bilgisayara yüklenmesi sadece malûmatın yerinin tesbiti için kolayca taranmasına imkân verecek, hadislerin mevsukiyeti konusunda mütehasısaların değerlendirmelerine kolayca ulaşma imkânı sağlamayacaktır. Bu da özellikle hadis mütehasısları dışındaki araştırmacıların sistemden istifadelerini sınırlayacaktır.

Bu sahadaki haberdar olabildiğimiz bazı teşebbüsleri kısaca değerlendirmek uygun olacaktır. Suudî Arabistan Petrol Üniversitesinde görevli Abdülmelik Bekir Kadî'nin 75 hadis kitabını esas alarak yaptığı derleme çalışmasının oruç bölümü üç büyük cild halinde neşredilmiştir. Hadislerin bütün varyantlarını bir araya getiren ve tevhid edilmiş sened şecereleri ve şemaları veren bu çalışma oldukça ciddi olmakla

birlikte bir kişinin altından kalkamayacağı kadar büyüktür. Bu yüzden âkıbeti meçhuldür.

M. Mustafa el-A'zamî'nin bilgisayar çalışmaları ise bildiğimiz kadar kütübü sitte'ye indexler hazırlama şeklindedir.

Kuveyt'te Yusuf el-Kardavî'nin başlattığı hadislerin cem'i çalışması da yine bilebildiğimiz kadarıyla tatbikata geçirilememiştir.

İngiltere'de «Islamic Computing Centre» isimli bir kuruluş Kütüb-ü Sitte'nin İngilizce tercemelerinden derlediği onikibin kadar hadisi bilgisayara yüklemiş ve kırk küsur disket paketi halinde satışa sunmuştur. Bu disketler şu anda elimizde mevcuttur. Bu son çalışma İngilizce olması hesabıyla sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Concordance'nin İngilizcesi gibi mütalaa edilebilecek bu çalışma da, hadislerin yerini tesbit ile konu ve mevzu taraması dışında faydalanma imkânı vermemektedir. Daha başka projeleri de olan bu merkezle biz şahsen irtibatlarımızı devam ettirmekteyiz.

Hadislerin bizim yukarıda bahsettiğimiz ön ilmî çalışmalar yapılarak bilgisayara verilmesi için Türkiye'de bir merkez kurulabilir veya Fakültelerimizden birisi, kuracağı bir hadis Enstitüsü ile bu projeyi başlatabilir.

Bu çalışmalar yapılabilirse farklı ilim dallarına mensup ilim adamlarının, sünnetin hayata aktarılmasına yönelik aktüel ve popüler çalışmalar yaparak sünnetin ihyasına yardımcı olabilecekleri gibi, hadis mütehassısları da mesailerinin çoğunu işgâl eden ve branş sınırlarını aşmayan usulî çalışmalardan aktüel çalışmalara yönelme imkânı bulabileceklerdir. Çünkü bu sayede raflar dolusu kitap, bir çanta dolusu diskete kaydedilebilecek ve yüzlerce cild eserin muhtevası çok farklı amaçlarla ve değişik açılardan birkaç dakika gibi kısa süreler içinde taranabilecek, gerekli bilgiler istenirse son derece sür'atli bir şekilde yazıya geçirilebilecektir. Ayrıca bu sistem sadece araştırmalarımız için değil, derslerimiz için de son derece ilginç ve şu anda hayâl bile edemeyeceğimiz imkânlar bahşedecektir. Fakat konunun sınırlarını aşmamak için biz şu anda bunları teferruatına giremiyoruz. Yine bilgisayar vasıtasıyla hadislerin üslûb analizleri yapılarak mevsukiyet tayini çalışmaları yapılabilir.

c) Yayın Takibi, Temini ve Kütüphanecilik :

Malum olduğu üzere çağdaş ilmî seviyeye ulaşabilmek için başdöndürücü bir hıza ulaşan yayınların takibi zarurîdir. Bir ilim adamının kendi maddî imkânlarıyla, sahasıyla ilgili yayınları takib ve temin et-

mesî hemen hemen takâtının üstündedir. Şu anki imkânlarla Fakülte-
lerimizin kütüphaneleri de ilgili yayınları takip ve temin etmemekte-
dir. Devlet bütçesinden Fakültelerimiz kütüphaneleri için maddî kay-
nak ayrılmadığı hepimizin malûmudur. Üniversite genel kitaplıklarına
da ilâhiyatla ilgili birimler kurulması gibi bir yola gidildiğine şahsen biz
şahit olmadık. Bildiğimiz kadarıyla fakülte kütüphanelerimiz şahısla-
rın ve hayır kurumlarının katkılarıyla kurulmuş ve gelişmiştir. Kütüp-
hanelerimizin yetersizliği sebebiyle pek çok meslekdaşımız büyük fed-
dakârlıklarla kendi imkânlarıyla özel kütüphanesini kurma yoluna git-
mektedir. Fakat şahsî imkânlarla branş düzeyinde de olsa neşriyat ta-
kibinin ne derece mümkün olduğunu takdir etmek zor değildir. Meslek-
daşlarımız bazı genel müracat kitaplarını ve çok kullanılan el kitapla-
rını kütüphanelerinde bulundurabilirler. Ama sahasıyla ilgili her kitabı
almanın sonu yoktur. Nitekim pek çok meslekdaşımız branşıyla ilgili
bütün neşriyatın şahsen temininin imkânsızlığını görerek sonradan bu
işten vazgeçmişlerdir. Herkesin kendi kütüphanesini kurması büyük bir
israf ve savurganlıktır. Pek çoğumuz hayatımızda birkaç defa başvura-
cağımız veya belki de hiç kullanmayacağımız kitapları şahsî kütüphane-
lerimize alma yoluna gidiyoruz. Fakülte kütüphanelerimiz istenen sevi-
yeye ulaşabilse buna ihtiyaç kalmayacaktır. Türkiye Diyanet Vakfı'nın
Fakülte kütüphanelerimiz için fon ayırması son derece takdire şayan
bir karardır. Bu desteğin sürekli olması en büyük temennimizdir. Fa-
kat Vakıf şu anda Fakültelerin talep ettiği kitaplardan piyasadan tem-
min edilebilenleri alabilmektedir. Halbuki Türkiye'de bir neşriyat takip
kuruluşu olmadığından bizler yayınlandığından haberdar olduğumuz ki-
tapları talep edebilmekteyiz. Halbuki bizim haberdar olamadığımız pek
çok kitap mevcuttur. Bunun için Türkiye'de tek merkezden yayın takibi
yapacak bir kuruluşa çok âcil ihtiyaç vardır. Ayrıca talep ettiğimiz ki-
tapların bir kısmı da, yayınlandığı halde piyasada mevcudu bulunma-
yan kitaplardır. Bunların da fotokopi gibi yollarla temini cihetine gidil-
mesinde fayda vardır. O kitabın yeniden basılmasını beklemeye mahal
yoktur.

Bu arada kısıtlı imkânlarla rağmen sahamızla ilgili bütün yayınları
ihtiva edecek merkezî bir kütüphane tesisinin imkânları araştırılmalı,
bu kütüphanede şimdiye kadar yayınlanmış kitaplardan bulunabilenler
alınmalı, bulunamayanların fotokopileri temin edilmeli, bundan sonra
yayınlanacak kitaplar da ciddi şekilde takip edilerek temin edilmelidir.
Yine bu kütüphanelerde bizimle ilgili periyodiklerin eski sayıları bu-
lunmalı, yeni sayılarına abone olunmalıdır. Bu sayede Türk ilâhiyatçı-
ları aradıkları bir kitabı veya dergiyi en azından Türkiye'de bir yerde
bulabilmelidir. Gelişmiş ülkelerde dünyadaki her türlü yayının toplan-

dığı merkezler ve belli bir branştaki bütün yayınları dünya çapında takip ve temin eden ihtisas kütüphaneleri vardır. Ülkemizde kurulacak böyle merkezî ilâhiyat kütüphanesi, yayınladığı bültenlerle yeni neşriyatı da tanıtılabilecektir.

3 — SÜNNETİN ANLAŞILMASI VE HAYATA AKTARILMASI

Bizce hadis mütehasısları, hadislerin mevsukiyeti üzerindeki tartışmalarla veya teorik usulî meselelerle ömür tüketmemeli, Hz. Peygamber'in tabiriyle «sünnetin ihyâsını» yani yaşanan prensipler haline getirilmesini sağlayacak çalışmaları hayatlarının temel gayesi haline getirmelidirler. Uygulamaya yönelik hadis çalışmalarının karşısında bir takım meseleler olduğunu müşahade etmekteyiz. Bu konularda halka net ilmî mesajlar verilmesi gereklidir :

a) Sünnete uyma ve sünnetin bağlayıcılığı konusunda Hz. Peygamber'in a.s. nebevî ve beşerî yönlerinin birbirinden ayrılması gerektiği şeklinde yaygın bir kanaat mevcuttur. Böyle bir ayırım zarurî midir ve mümkün müdür? Gerekli ve mümkün ise bunun kıstasları ne olacaktır? İnsan şahsiyetinin bütünlüğü gerçeği karşısında Resulullah'ın şahsiyetini net çizgilerle nasıl ayıracağız? Onun en beşerî davranışlarında bile bize örnek olacak peygamberî bir nûr ve yücelik yok mudur. Ayrıca dinin; hayatın hangi alanlarına müdahale etmediğini nasıl tesbit edeceğiz ki, Peygamberimizin bu sahadaki davranışları bizi bağlamıyor diyelim. Başka bir ifade ile din, hayatın belli bölümlerine mi münhasırdır ki, Resulullah'ın sünneti de o bölümler dışında geçersiz olsun? Hadisleri, yâni Peygamberimizin a.s. söz ve davranışlarını tek tek ele aldığımızda hangi kıstaslara göre bu dinîdir ve sünnettir; şu ise dinî değildir, alelâde beşerî bir davranıştır ve sünnet kategorisine girmez diyeceğiz. Yoksa Onun her söz ve davranışında örnek alınacak ve uyulacak yönler vardır görüşünü mü benimseyeceğiz? Bütün bu hususlar ilmî zeminde netleştirilip topluma sunulmalıdır. Müsademei efkârın zeminini ilim çevreleri olmalı, halka islâmiyet ihtilâflarla dolu bir sistem görüntüsü verecek şekilde arzedilmemelidir.

b) İkinci mesele, Kur'an hükümlerinin 14 asır önceki Arap toplumunda hayata aktarılması ve yaşanması olarak mütalâa edilebilecek olan sünnete bugün nasıl intiba edeceğimiz konusudur. Hayat sürekli bir değişim içerisinde olduğuna ve günümüz şartları asr-ı saadet şartlarından birçok açıdan farklı olduğuna göre sünnet de değişecek midir? Yani sünnet statik şekli düzenlemeler mahiyetinde midir, yoksa asrın ihtiyaç ve imkânlarına göre düzenlemelerimizde ve yaşayışımızda kıs-

taslar istinbat edeceğimiz bir örnek ve model midir? Zamana göre hükümlerin değişebileceği şeklindeki İslâm hukuku prensibi sünnet konusunda ne ölçüde geçerlidir? Sünnetin değişen ve değişmeyen yönleri nelerdir? O gün mevcut olmayan birçok eşya, müessese, gelenek ve uygulamalarla karşı karşıyayız. Bunlardan hangisi bid'attır, hangisi değildir? Kısaca formüle etmek istersek «Peygamberimiz a.s. bugün yaşasa nasıl bir hayat tarzı benimserdi» şeklinde mi sünnete yaklaşacağız, yoksa O'nun hadis kitaplarında okuduğumuz hayat tarzını mümkün olduğunca aynen taklid etme yolunu mu tutacağız?

Bizce klasik hadis kaynaklarını doğrudan terceme etme yerine her hadisi siyerin bütünlüğü içerisinde asr-ı saadetin sosyal zeminine oturarak yorumlamak zorundayız. İnsanları asr-ı saadete götürmeye çalışarak değil, asr-ı saadeti günümüze getirip, zamanı saadet asrı haline getirmenin yollarını aramalıyız. Sünnet eğitimi verirken bütün çağdaş imkânlar kullanılmalı, hem akıllara hem de hislere hitabedilebilmelidir. Bilgi ve duygu sentezine ulaşabilmek için sesli ve görüntülü yayınlardan, insanın estetik yönüne ve hislerine hitabeden sanat faaliyetlerinden akılcı bir biçimde faydalanmalıyız. Hikaye, roman, film, tiyatro v.s. gibi çalışmalar sadece geçmişin hikâyeye edilmesi mahiyetinde olmamalı, yaşanan hayatın içinden örnek kahramanlar ve pratik hayat modelleri sunmalıdır. Sadece bilgilendirmeye değil yaşamaya yönelik bir sünnet eğitiminin usüllerini ilmî ölçülerle ve tarihimizden edindiğimiz tecrübelerle ortaya koymalıyız.

c) Sünnetin hayata aktarılmasının önemli engellerinden biri de değişik sebeplerle Müslümanların hadis kitaplarından uzaklaşmasıdır. «Hadisin amel edilene vardır amel edilmeyeni vardır, her sahih hadisle amel edilmez, hadis kitabı okunarak sünnet yaşanmaz, sünneti yaşamak isteyen fıkıh öğrensin» gibi telkinlerle Müslümanlar hadis-fıkıh ikilemine sokulmakta, hadis kitapları halkın yaklaşmaması gereken mahzurlu kitaplar kategorisine sokulmaktadır. Bu görüşe mensup olanların bahanelerini ilk bakışta haklı gibi gösteren —bir ölçüde de olsa— doğrudan terceme edilerek piyasaya sürülen klasik hadis kitaplarıdır. Halbuki halkın seviyesine göre hazırlanmış, aktüel meselelere göre tasnif edilmiş, fikhî görüşlerle irtibatlandırılmış ve gerekli izahlar yapılmış hadis kitapları neşredebilirse bu tür görüşlere maha! kalma-yacaktır.

Kaldı ki hadis kitaplarındaki hadislerin çoğunluğunu Müslümanlara sağlam bir îman ve tevhidî dünya görüşü, olgun bir ahlâk ve ruh yüceliği kazandırmaya müteveccih itikâdî, ahlâkî ve sosyal meselelere dair hadisler teşkil eder. Ahkâm hadisleri okumanın doğurabileceği

mahzurlardan korunmak bahanesiyle sünnet bilgisinden mahrum kalmanın ne kadar ters bir mantık olduğu açıktır. Yine mezhebimizin veya fukahadan herhangi birinin görüşüne muhalif hadisleri halktan saklamak çözüm yolu değildir. Çok süratli bir bilgi sirkülasyonuna sahne olan dünyamızda Müslümanlar herhangi bir vesile ile hazırlıksız olarak o hadislerle karşı karşıya gelebileceklerdir. Bunun en iyi çözümü, o hadislerle niçin amel edilmediğinin halkın seviyesine göre açıklanmasıdır. Halka inmemesi gereken ilmî meseleler olacağını kabul ediyoruz ama bu, halkın dinini ilmî bir şekilde öğrenmesine engel değildir.

Ayrıca dini kulaktan dolma olarak değil gerçek mahiyetiyle öğrenilmek için ciddi bir Kur'an ve sünnet eğitimi gereklidir. Kur'an ve sünnetin belli bir zaman diliminde hayata aktarılması demek olan fıkıhın, aslî kaynakların yerine konulması burada teferruatına giremeyeceğimiz pek çok mahzuru peşinden getirecektir. Sadece fıkıh kuralları ezberlemekle, dini, kendi iç hiyerarşik bütünlüğü içerisinde kavramak ve şuurlu bir dinî hayat yaşamak mümkün değildir. Bu durum, dinin temel unsurları ihmal edilince talî unsurlarının birinci plana çıkarılması gibi tipik çarpıklıkların da âmilidir. Kur'an ve sünnet kültüründen uzaklaştırılan ve her davranışının dinî hükmünü başkasına sorarak öğrenmek durumunda bırakılan insanlar, dinî görev ve yasaklar manzumesi ve şekli formaliteler yığını olarak mütalaa edebileceklerdir. Bu da kişinin ya sıkıcı bularak dinden uzaklaşmasına veya dinin ruhuna aykırı bâtil yorumların peşinden sürüklenmesine yolaçabilecektir. Hele hele fetvânın müesseseseleşmediği, halka birbirinden çok farklı fetvâların verildiği, her eli kalem tutup, ağzı lâf yapanın kendine göre dinî anlayışlar ve yorumlar lanse ettiği gözönüne alınırsa, halkın dinini köklü bir şekilde öğrenmesinin gerekliliği daha iyi anlaşılır.

d) Hadis ilmiyle meşgul olanların sorumluluklarından birisi de, sünnet üzerinde meydana getirilen şüphe ve tereddütlerin izalesidir. Gerek genel olarak sünnetin mevsukiyeti, gerekse teşri kaynağı oluşu ve Hz. Peygamber'in a.s. misyonu konusundaki çeşitli ithamlar içten ve dıştan zaman zaman ortaya atılmaktadır. Hatta çok zaman hadisler, kasıtlı bir şekilde asrı saadetteki arka planından koparılıp günümüz şartları muvacehesinde yargılanarak çarpıtılmaktadır. Tarih boyunca İslâm düşmanları saldırı hedefi olarak genellikle sünneti seçmişlerdir. Bugün de öyle olmaktadır. Geçmiş âlimler bu iddialara karşı müteaddit eserler kaleme almışlardır. Fakat onlar zamanlarının şartlarına göre yazdıklarından bugün için yetersiz kalmaktadırlar. Meselâ son asırda Avrupa'da moda olan tarih tenkitçiliğinin tesiriyle, «hadislerde çağdaş ve ilmî tenkitler yapılması gerektiği, muhaddislerin metin tenkidi yapmadıkları» iddiası İslâm âlemi içinde ve dışında pek çok taraftar bul-

muştur. Ehil olan olmayan herkes kendine göre metin tenkidi yapmaya kalkışmakta, şu hadis İslâmın özüne aykırı, şu hadis Kur'an'a aykırı, şu hadis ilme ve akla aykırı, şunu ise peygamberin söylemesi mümkün değildir gibi spekülasyonlara çok sıkça rastlanmaktadır. Bu tür meseleler istismara imkân vermeyecek şekilde ehline çözüme kavuşturulmalıdır.

Hadise karşı yöneltilen haklı veya haksız her türlü ithamı değerlendirip gerekli zeminlerde cevaplar verecek uluslararası bir müesseseye şiddetle ihtiyaç vardır. Bu işin sistemli bir biçimde ve yeterli imkânlar dahilinde yapılması bu organizasyona bağlıdır. Bu görevi ilim adamlarının şahsî hamiyetine ve gayretine terketmek ihmellere yolaçmakta ve bu alana kötü niyetlilerin dilediği gibi at oynatmasına imkân vermektedir. Bu da birçok Müslümanın zihnini bulandırdığı gibi, gayrimüslimlerin İslâma karşı olumsuz tavır almalarına neden olmaktadır.

4 — PLANLAMA VE İŞBİRLİĞİ

Yukarıdan beri ele aldığımız araştırma problemlerinin rasyonel bir biçimde çözümünü için her branşın kendi elemanları arasında ve branşlar arası işbirliği zaruridir. Bu işbirliği önce ülkemiz çapında daha sonra uluslararası meslekdaşlar ve müesseseler arasında gerçekleştirilmelidir. Bu işbirliği kısaca şu alanlarda olmalıdır :

- a) Araştırma planlarında
- b) Konuların tesbitinde
- c) Kaynakların ve araştırmaların neşredilmesinde
- d) Araştırma malzemelerinin ve literatürün sistematize edilmesinde
- e) Eleman değişimi ve araştırmaların desteklenmesinde
- f) Araştırmacı yetiştirilmesinde
- g) Kütüphanelerarası yardımlaşma, yayın takip ve temininde
- h) İlmî araştırma sonuçlarının uygulamaya geçirilmesinde.

Bu toplantıda konuşulanların burada kalmayıp uygulamaya aktarılması için toplantı sonunda tevhid edilecek tekliflerin gerçekleştirilmesini takip edecek ve işbirliği sağlayacak komiteler seçilmesini teklif ediyorum. Saygılarımla.